

Veszendő értékeink nyomában

Nyelvjárási és néprajzi tábor Kanizsán

Papp György nyelvészprofesszorra emlékezve el kell mondanunk, hogy sokoldalúságával, szerteágazó érdeklődésével példa lehet valamennyiünk számára.

A nyelvészet több területét művelte és tanította. Ő volt évekig a helyesírás és a nyelvművelés tanára, és a fordítással kapcsolatos tantárgyak egész sorát tanította (többek között kontrasztív nyelvészetet, kontrasztív frazeológiát, fordítás- és tolmácsolástechnikát). Ő dolgozta ki a 70-es években a fordítói ágazat programját, és ő volt a lelke ennek a szakiránynak, melyet – igaz, csak részben – meg tudott menteni a tanszék, miután elvették tőle az ágazati oktatás szervezésének jogát. Bekapcsolódott Vajdaság földrajzi nevei adattárának munkálataiba, Kanizsa és környéke földrajzi neveinek kétkötetes adattárát ő készítette el. A 80-as években a regionális köznyelviség kutatását szervezte, elméleti alapot adva kutatásainknak. Szorgalmazta a vajdasági diáknyelv ismételt feltérképezését, sokszor érvelt amellett, hogy szükség van a nyelvi kultúra szintjének emelésére stb. Róla szólva nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy ő szervezte a tanszéken a nyelvészkonferenciákat, témát javasolt, külföldi előadókat hívott meg, és a tudományos tanácskozás lebonyolítását is vállalta. Az időszerű nyelvészeti kérdésekre azonnal reagált, nyelvészeti feladatokat oldott meg tanulmányaiban, melyeket nem árt olvasgatniuk a nyelv iránt érdeklődőknek, mert sokat tanulhatnak belőlük. A tudományos eredmények népszerűsítését fontosnak tartotta, ezért nem csak tudományos folyóiratokban publikált.

Nyelvszemléletére jellemző volt, hogy a nyelvet nem elszigetelten szemlélte, nemcsak a nyelvi rendszer érdekelte, hanem mint a kultúra részét értelmezte, mely sok-sok szállal kötődik a kultúra minden összetevőjéhez. Mindaz, amit alkotott, kötődött a nyelvhasználathoz, tanulmányainak és cikkeinek anyagát a valós nyelvi szituációban lelta fel, adatai, melyekre

támaszkodott, és amelyeket magyarázott, amelyekről értekezett, valós, elhangzott nyelvi tények voltak. Munkáiból és szóbeli közléseiből is tudjuk, hogy a nyelvi adatokat többféle módszerrel gyűjtötte. S nála is, mint egyik tanítómesterénél, Penavin Olgánál – azért, mert mindkettőjük számára fontos volt a terepi munka –, összefonódott a nyelvészet és a néprajz. A terepen dolgozó nyelvész ugyanis lépten-nyomon találkozik a néprajz körébe tartozó tényekkel, és akarva-akaratlanul egy kicsit néprajzos is lesz, vagy akár igazi néprajzossá is válhat. Papp György is érdeklődést mutatott a néprajz iránt, és e tudomány művelőjévé is vált. Ő gyűjtötte össze, dolgozta fel és publikálta a vajdasági betlehemes játékokat.

Sok mindenről sokat tudott Papp György, és mi, fiatalabb munkatársai sok mindent tanulhattunk tőle. Élvezetesek voltak beszélgetéseink, melyek sokszor úgy zajlottak, hogy őt hallgattuk. Szakmai „beszélgetések” voltak ezek, tele nyelvi adatokkal, értelmezésekkel, magyarázatokkal, érdekesebbnél érdekesebb történetekkel fűszerezve. Most így visszaemlékezve a vele töltött órákra, azt mondanám, hogy mindazt, amit nekünk elmondott, tudatosan mondta – tanítói szándékkal. Hogy láttassa, úgy is lehet gondolkodni a nyelvről és mindarról, ami mellette/körülötte van, ahogy ő tette. És hogy lássuk azt is, hogy mennyi még a teendő nyelvünk tanulmányozása terén, nem általában a nyelv, hanem a vajdasági magyar nyelv kutatása terén.

Mindezt azért említem, mert Papp György tanszéki nyelvészeti tevékenységéből és szinte minden lépéséből látható, hogy tele volt ötletekkel, és ötleteit meg is valósította, sőt, másokat is sikeresen bevont a munkába. Arra is utalni szerettem volna, hogy minden porcikájában tanár volt, hogy minden pillanatot megragadott, hogy nagy tudásából akár egy keveset is átadjon másoknak.

A fentiekkel összefüggésben látom az általa szervezett kanizsai nyelvjárási és néprajzi tábort is. Papp György kiváló ötlete volt a tábor megszervezése, melynek célja, ahogy a tábor nevében is áll, *veszendő értékeink* megismerése, és a még fellelhető, még begyűjthető anyagi és szellemi értékeink lejegyzése, dokumentálása.

Azért szervezte Papp György a tábort, hogy a fiatalok, középiskolások és egyetemi hallgatók megismerjék a vajdasági magyarság hagyományait, népi kultúráját, azaz múltját. Hogy tudják, honnan származnak, mik az örökségeik, mik a gyökereik. „[A]z egyetemi hallgatók és a középiskolás fiatalok elnyerhetik a háttérismereteket szűkebb hazájukról, arról a népcsoportról, arról a nyelvről és kultúráról, ahová tartoznak” – nyilatkozta a Magyar Szónak Papp György (*Magyar Szó*, 1994. július 22. 11.). Hiányt pótol az az ismeretanyag, amelyet a tábor közvetített. A (vajdasági ma-

gyar anyagi és szellemi kultúrával kapcsolatos ismeretek ugyanis csak szé-
nyen vannak jelen az iskolai tantervekben – ha egyáltalán jelen vannak.

A tábor tematikája színes volt. A különböző területekkel kapcsolatos
tudás hozzájárult önazonosságunk megerősítéséhez. Egész oldalt kitenne,
ha felsorolnánk mindazokat a témákat, amelyekkel kapcsolatban előadá-
sok hangzottak el. Íme közülük egy csokorra való: Kanizsa múltja, Kani-
zsa néprajzi sajátosságai, népi építészet, népi vallásosság, búcsújáró helyek,
a Duna–Tisza közti magyarság etnográfiai (táji) csoportjai, a Tisza-vidék
néprajzi múltja, a tanyarendszer, a tanyavilág az Alföldön, délvidéki te-
lepülésszerkezetek, a népköltészeti műfajok gyűjtése és feldolgozása, hie-
delmek és hiedelemmondák, a paraszti életrajz, a kommunikáció nyelvi és
nem nyelvi jellegzetességei, tiszai halászat, tiszai halnevek, a nyelvjárások
hangtana és alaktana, a nyelvjárási szókincsgyűjtés, ragadványnevek, szó-
lások, falucsúfolók, tájcsúfolók stb.

Nem titkolt szándéka volt a tábornak az érdeklődés felkeltése a nyelvjá-
rás és a népi kultúra iránt, és utánpótlás nevelése – mondta Papp György –,
olyan voluntőrökből álló csapat megteremtése, amely majd a saját telepü-
lésén rögzíti azt az anyagot, ami mulandó, veszendő (*Magyar Szó*, i. h.),
„olyan fiatal gárdát szeretnénk kialakítani, amely legalább az anyaggyűjtés
és a közlés szintjén meg tudja látni és láttatni környezetünk értékeit” (*Ma-
gyar Szó*, 1994. július 24. 11.).

Ez a tábor abban (is) különbözött a többtől, hogy a részvételnek fel-
tétele volt. A nyelvjárás és a néprajz iránt érdeklődő fiatalokra számított
a szervező. És ezt az érdeklődést bizonyítani is kellett nyelvjárási vagy
néprajzi témájú dolgozattal, dokumentumokkal vagy rajzokkal.

Az egy hétig tartó foglalkozás előadásokat és gyűjtőmunkát foglalt
magában. Az előadások egy része elméleti alapot adott a terepi kutatá-
sokhoz.

A program része volt az is, hogy a részvevők megtanulták, mire kell
figyelniük, mit kell keresniük. Az adatgyűjtés módjaiba is lett betekinté-
sük, láthatták és maguk is tapasztalhatták, hogyan kell kapcsolatot terem-
teni az adatközlőkkel, hogyan kell kérdezniük, hogyan kell szóra bírniük
azokat, akik nehezen állnak kötélnek, vagy ha bizonyos dolgokról nem
akarnak beszélni, hogyan kell meggyőzniük őket, hogy mégis beszéljenek
a témáról. A lejegyzés módjával kapcsolatban is kaptak utasításokat, úgy-
hogy ideális esetben a táborozók jegyzetei alkalmasak a további feldolgo-
zás számára.

A tábor részvevői érdeklődésüknek megfelelően választottak témát,
amelyhez a terepen adatokat gyűjtöttek, és az is feladatuk volt, hogy később
feldolgozzák és eljuttassák a szervezőhöz a kész anyagot. A fiatalok cso-

portokban dolgoztak, minden csoportnak volt egy vezetője. Az adatközlők kiválasztásában segítséget kaptak, de maguk is felleltek olyan embereket, akiktől adatokat gyűjthettek. Igyekeztek sok mindent megjegyezni abból, amit hallottak, jegyzeteltek, fényképeztek, hangfelvételeket készítettek. Igyekeztek minél több ismeretanyagot rögzíteni.

Én kétszer voltam vendége a tábornak, 1994-ben és 1995-ben. A terepi munka 1994-ben Adorjánon és Horgoson folyt. Adorjánon a népi építészetbe nyertünk betekintést, megismerkedhettünk a dohánytermesztés hagyományával és a dohányértékesítés bonyodalmaival (finansztörténeteket is hangszalagra vettünk), a söprűkötéssel, a gabonafélék termesztésével, és népdalokat, népmeséket és hiedelmeket is gyűjtöttek a táborlakók. Minden csoportban volt valaki, aki a nyelvjárás sajátosságait jegyezte fel. Horgoson a gyümölcsstermesztés, a szőlészet, a paprikatermesztés és -feldolgozás volt a fő téma, de megismerhették a gyűjtők többek között a vályogvetést és a kádármesterséget is. 1995-ben Martonoson az én csoportom hallhatta és láthatta, miként készülnek a messze tájakon híres fonott kosarak, a szép fonott bútorok és egyéb használati tárgyak, továbbá arról is faggattuk adatközlőinket, miként termesztik és dolgozzák fel az ugyancsak híres martonosi paprikát. Oromhegyesen a juhászélet szépségeiről és nehézségeiről hallhattunk ismertetést. Csoportommal a népi gyógyászat köréből is és a népi táplálkozásról is gyűjtöttünk adatokat. A gyógyászattal kapcsolatos új ismeretek hallatán a fiatalok igencsak elámultak, nem beszélve azoknak a történeteknek a hallatán, amelyek nem igazán tartoztak témánk közé. A tóthfalusi gyűjtés is eredményes volt, én a csoportommal és Silling Istvánnal jártam a falut, és nagy örömünkre kollégám itt is talált archaikus népi imádságot.

A táborban mesteremberek is jártak. Tőlük hallhattunk a komp- és de-reglyekészítésről, a tiszai halászatról és a napsugaras faoromzat készítéséről. A Szelevényi-erdőben is jártunk, és számomra feledhetetlen élmény az odafelé vezető út, a gyaloglás a forró homokban, az erdő növényvilágáról, a védett növényekről hallott előadás és a nagy séta az immár számunkra is nagy értéket jelentő növények között.

Esténként is volt program a táborban. Szintén nagy élmény volt valamennyiünk számára az ismert székelykevei mesemondó „előadóestje”, valamint Szöllősy Vágó László és Szöllősy Vágó Veronika népdalestje.

Úgy tapasztaltam, élményt jelentett a fiatalok számára egy-egy előadás és a terepi gyűjtés is, és az esti programokat is jól fogadták. Végig jó hangulat volt a táborban, új barátságok születtek. Biztosan szép emlékeket őriznek a táborról a diákok és az egyetemi hallgatók. S hogy tényleg jól érezték magukat, és látták, hogy hasznosak voltak számukra a táborban

szervezett foglalkozások, abból is látható, hogy többen a következő évben/években is visszatértek.

Hagyományaink megélésére volt lehetőségük azoknak, akik jelen voltak a nyelvjárási és néprajzi táborban, mert az előadók megmutatták, amit elődeinkről illik tudnunk. Az előadásoknak köszönhetően betekintést nyerhettünk azokba a témákba, amelyekről tudnunk kell/tudnunk illik, ha anyagi és szellemi kultúránk jelent számunkra valamit, és melyekről addig nem volt alkalmunk tanulni. Ami valamikor apáról fiúra szállt, távol áll a fiataloktól, egy részüktől biztosan. Az ismeretátadásnak az a formája, amellyel a táborban találkozhattunk, élményszerűbb volt, mint az írott forrásból történő ismeretszerzés.

Én magam is sok mindent megtudtam az előadásokból, volt, amiről a táborban hallottam először. Engem „megfertőzött” a tábor. Hazafelé utazva azon kaptam magam, hogy Csantavéren a régi házak napsugaras faoronzatait nézegetem, és úgy emlékszem, még értékítéletet is megfogalmaztam magamban róluk (nem mindegyik volt igazán pazar és látványos, de voltak ilyenek is). És később azon is gondolkodtam, mit tudok én a falum közelében valamikor létezett tanyavilágról.

Ha csak néhány fiatalban sikerült tudatosítani, mik az értékeink, ha csak néhányan felismerték, hogy érdemes figyelniük értékeinkre, ha felismerték, hogy a jövőben a maguk környezetében keresniük kell az értékeinket, és majd tovább is kell adniuk, érdemes volt megszervezni a tábort.

Végezetül hadd mondjam el azt is, hogy a tábor lakóinak és vendégeinek elszállásolása, élelmezése, a technikai feltételek biztosítása és a terepre utazás megszervezése nem lehetett egyszerű. De a jó szervezésnek köszönhetően mindig minden a legnagyobb rendben volt. Még ma is szívesen emlékezem a nyelvjárási és néprajzi táborban töltött napokra.